

Spis treści

Przedmowa	5
Słownictwo.....	8
<i>Rozdział I</i> Kościoły chrześcijańskie na początku VI wieku	21
1. Triumf arianizmu	22
Początki doktryny - arianizm	23
Ulfila, ariański apostoł barbarzyńców	23
Arianizm religią narodową	24
Prześladowania w królestwie Wizygotów	25
Krwawe prześladowania w Afryce Północnej	26
Teodoryk - równowaga nieosiągalna	27
Burgundowie - tolerancyjni arianie	29
2. Zwycięstwo katolicyzmu w Galii	29
Sukcesy Chlodwiga.....	30
Okoliczności i konsekwencje nawrócenia się Chlodwiga.....	30
Przyłączenie się biskupów do katolickiego króla	31
Przyczyny szybkiego zniknięcia arianizmu.....	32
3. Odrębny świat: chrześcijaństwo celtyckie.....	33
Upadek Kościoła brytyjskiego	33
Rozkwit Kościoła w Irlandii	33
4. Geografia i hierarchia kościelna	34
Prymat Rzymu na początku VI wieku	34
Rywalizacja między Rzymem a Konstantynopolem: schizma akacjańska.....	35
Prymat Rzymu na Zachodzie	36
Teodoryk rozjemcą papieża: schizma laurencjańska	37
Działalność duszpasterska papieża w Rzymie.....	38
Papież metropolitą Italii.....	39
Wikariusze apostołscy w Galii i Hiszpanii.....	40
Metropolie a Kościoły narodowe.....	40
Typy biskupów	42
Geografia religijna Rzymu	42
Biskupstwa i parafie wiejskie	43
5. Formy życia chrześcijańskiego.....	43
Styl życia księży i obowiązki duszpasterskie	43
Życie religijne świeckich i rozwiązłość obyczajów	44
Działalność duszpasterska	45
Stan zakonny: konwersi i mnisi	46
<i>Rozdział II</i> Kościoły barbarzyńskie (536-741).....	48
1. Chrześcijaństwo w krajach ponownie odzyskanych (536-590).....	49
Podporządkowanie się papieża	50

Polityka religijna Justyniana	50
Justynian i papieństwo	50
Spór o <i>Trzy Rozdziały</i>	51
Najazd Longobardów	51
Kościoły Italii, Afryki i Hiszpanii pod władzą Bizancjum	52
Koniec arianizmu i schizma akwilejska	52
Niepokoje religijne w Afryce	52
Nawrócenie się Rekareda I, króla Wizygotów	53
2. Papieństwo i Kościoły narodowe (590-715)	54
Pontyfikat Grzegorza Wielkiego	54
Pochodzenie i formacja duchowa	54
Traktaty duszpasterskie	55
Problemy dyscypliny i hierarchii	56
Stosunki ze Wschodem	56
Trudności pracy misyjnej wśród Longobardów	57
Ewangelizacja Anglii	58
Podsumowanie	59
Kościoły frankijskie za Merowingów	59
Rządy świętych: św. Radegunda	60
Św. Batylda	60
Otoczenie Dagoberta	60
Św. Dezydery z Cahors	61
Przerwa w ustawodawstwie synodalnym	62
Stan duchowny	62
Rozwój sieci parafialnej	63
Święcenie niedzieli	63
Praktyka eucharystyczna	64
Brak typu świętości świeckiej	65
Kult świętych	66
Kościół wizygotcki	66
Teokracja synodalna	67
Król namaszczony	67
Integracja społeczna a religia	68
Islamizacja Afryki i Hiszpanii	68
Odnowienie się donatyzmu	69
Podbój muzułmański w Afryce	70
Upadek królestwa Wizygotów	70
3. Kościoły celtyckie i nawrócenie Anglii	71
Organizacja i praktyki religijne na Półwyspie Armorykańskim	72
Obrzędy celtyckie	72
Św. Kolumban	73
Rozwój Kościoła anglo-saskiego	74
Integracja z Kościołem rzymskim	74
Rozkwit Nortumbrii	74
4. Literatura chrześcijańska	75
Św. Grzegorz z Tours	75
Fortunat	76
Św. Izydora z Sewilii	76
Renesans nortumbryjski	77
Będa Czcigodny	78
Św. Egbert z Yorku	78

5. Papiestwo po śmierci Grzegorza Wielkiego (604-741)	79
Monoteizm	79
Obrazoburstwo	80
<i>Rozdział III</i> Renesans karoliński (742-888).....	83
1. Nowe granice i instytucje religijne.....	83
Odwrót islamu: bitwa pod Poitiers	84
Król pomazańcem Bożym.....	85
Utworzenie Państwa Kościelnego	87
Nowe cesarstwo	89
2. Polityka religijna Karolingów	90
Sprzeczne interesy Karola Miota	90
Pepin, pierwszy król arcychrześcijański	91
Osobowość religijna Karola Wielkiego	92
<i>Defensor Ecclesiae</i>	94
Polityka religijna Karola Wielkiego	95
Głosiciel i nauczyciel wiary	96
Święta wojna.....	97
Ludwik Pobożny, król biskupów.....	98
Pokuta Ludwika Pobożnego	99
Ruina dzieła Karolingów	100
3. <i>Dilatatio christianitatis</i>	100
Misje św. Bonifacego	101
Krucjata saska	102
Utworzenie hierarchii w Saksonii	104
Ewangelizacja Europy północnej.....	105
Chrzest Normanów	106
Niepowodzenie misji skandynawskiej	107
Ewangelizacja Awarów	108
Początki rekonkwisty w Hiszpanii.....	109
Możliwość przetrwania niechrześcijan w cesarstwie	109
4. Społeczeństwo chrześcijańskie	110
Teoria <i>ordines</i>	110
Początki teorii <i>ordines</i> w Piśmie Świętym	111
Mnisi: <i>ordo monachorum</i>	112
Księża: <i>ordo clericorum</i>	113
Renesans karoliński	114
Wielcy nauczyciele. Alkuin	114
Rozwój szkół i skryptoriów.....	115
Drugie pokolenie piśmiennictwa karolińskiego: Angilbert, Teodulf, Einhard	116
<i>Życie Karola Wielkiego</i>	117
Trzecie pokolenie	118
Jan Szkot Eriugena.....	118
Hinkmar	119
Rzeczywistość społeczna: wzajemne stosunki między <i>ordines</i>	121
Wielcy i pobożni świeccy	121
Prawo patronatu i „udomowienie” księży	122
Uzurpacje świeckich	124
Świadomość klasowa i ucisk ubogich przez możnych	125
Surowy bilans Jonasza z Orleanu.....	127
Życie duchowe świeckich	128
Sieć parafialna	128

Duszpasterstwo świeckich: trudny problem pokuty.....	129
Ustalenie doktryny kanonicznej małżeństwa chrześcijańskiego	130
Życie duchowe w małżeństwie	131
5. Na krańcach cesarstwa chrześcijańskiego.....	132
Chrześcijaństwo mozarabskie.....	133
Kościoły na wyspach brytyjskich	134
6. Uniezależnienie się papieża	135
Mikołaj I i rozwód Lotara II	135
Papież najwyższym sędzią	136
Wznowienie konfliktu między Rzymem a Konstantynopolem	137
Hadrian II i Jan VIII.....	138
Wnioski: spuścizna Karolingów	139
<i>Rozdział IV Kościół w rękach ludzi świeckich (888-1073)</i>	141
1. Upadek papieża.....	142
Rządy Teodory i Marozji	143
Rządy Alberyka	144
Jan XII.....	145
2. Narodziny świętego imperium	146
Ku cesarstwu.....	146
Cezaropapizm ottoniański.....	147
Otton III i imperium powszechne	149
Wywyższenie Gerberta	150
Pontyfikat Sylwestra II i polityka cesarska.....	152
3. Rok tysięczny	153
Millennium	153
Pokój Boży.....	154
4. Cluny i renesans benedyktyński	156
Cluny, opactwo niezależne.....	156
Wielcy opaci	157
Duchowość Cluny: prymat oficjum chórowego	159
Życie w Cluny	159
Mnich-kapłan	160
Reguła Cluny i jej oddziaływanie	160
5. Początki reformy kościelnej	161
Upadek moralny i instytucjonalny w X wieku	162
Rozpowszechnienie się symonii.....	163
Sprzedaż biskupstw przez Kapetyngów	164
Upolitycznienie się Kościoła w cesarstwie.....	164
Podporządkowanie się Kościoła koronie angielskiej	165
Nikolaizm	165
„Fabrykant” papież: Henryk III	166
Pierwsi papieże reformatorzy	167
Pontyfikat Leona IX	167
Schizma z roku 1054	168
Leon IX - misjonarz reformy	169
Dekret z 1059 roku o wyborze papieża	170
Pataria i powszechne pragnienie reformy	170
6. Nauczanie i misja.....	171
Renesans ottoniański.....	172
Kultura literacka w Italii.....	172
Początki scholastyki	173

Nawrócenie Duńczyków	173
Chryścianizacja Norwegii	174
Misje w Szwecji	175
Oryginalność chrześcijaństwa skandynawskiego	175
Chrześcijaństwo w Czechach	176
Nawrócenie Polski	176
Korona św. Stefana	177
<i>Rozdział V</i> Chrześcijaństwo średniowieczne (1073-1292)	178
Kościół i epoki	179
1. Reforma pontyfikalna	179
Spór o inwestyturę	180
Program reformatorów	180
Wybór Grzegorza VII	181
Młodość i wykształcenie Hildebranda	182
Grzegorz VII jako człowiek	182
Grzegorz VII: styl	183
Sposoby przeprowadzania reformy	184
Dekrety reformatorskie z 1074 roku	184
<i>Dictatus papae</i> i zakres nadawania inwestytury przez świeckich	185
Zachód a reforma	185
Wrogość Henryka IV i kleru niemieckiego wobec reformy	186
Henryk IV podejmuje otwartą walkę	187
Canossa	187
Dwuznaczność łaski	188
Bilans pontyfikatu	189
Triumf reformy	189
Swobodny wybór biskupa we Francji	190
Połowiczna reforma w Anglii	191
Nawrót konfliktu: Henryk IV i Urban II	191
Henryk V i Paschalis II	192
Konkordat w Wormacji	192
Sobór Laterański I	193
2. Walka papieża z cesarstwem	194
Republika rzymska	195
Schizma Anakleta I i Sobór Laterański II	195
Bunt ludowy w Rzymie	197
Dyktatura Arnolda z Brescii	197
Papieżstwo a Rzymianie w drugiej połowie XII wieku	198
Odnowienie sporu o inwestyturę w Anglii: Henryk II i Tomasz Becket	199
Barbarossa i Aleksander III	199
Klęska Barbarossy	200
Sobór Laterański III: dekret o wyborze papieża	201
Nawrót konfliktu	202
Innocenty III i szczyt potęgi papieża	203
Teokracja papieska	203
Przywrócenie władzy doczesnej	204
Królestwo Sycylii wasalem Stolicy Apostolskiej	204
Papież - arbitrem cesarstwa	204
Innocenty III i Jan bez Ziemi	205
Innocenty III i Filip August	206
Sobór Laterański IV	206

Środki przeciw katarom	207
Wprowadzenie sankcji dyscyplinarnych: kanon <i>Utriusque sexus</i>	208
Dekret o wyprawie krzyżowej	209
Znaczenie Soboru Laterańskiego IV	209
Fryderyk II a papieństwo	210
Fryderyk II i Grzegorz IX	210
Sobór Lyoński I	211
Zdetronizowanie Fryderyka II przez sobór	212
Osłabienie cesarstwa. Wielkie bezkrólewie	213
Andegaweni i polityka papieska	213
Sobór unii - Lyoński II	214
Kanon dotyczący konklawe	215
Zerwanie stosunków między Rzymem a Bizancjum	216
Trudności papieństwa i wybór Celestyna V	217
3. Królestwo chrześcijańskie Ludwika Świętego	217
Niezależność Kapetyngów od papieża i cesarza	218
Typ świętości urzędowej: król arcychrześcijański	219
Rycerz i sędzia	219
Pokój, dzieło sprawiedliwości	220
4. Struktury chrześcijaństwa łacińskiego	222
Granice świata katolickiego	222
Chryścianizacja Pomorza, Prus i krain bałtyckich	222
Ludzie, grupy i zbawienie	224
1. Teoria społeczna	224
Ideal społeczny, przyjęcie teorii <i>ordines</i>	224
Trzy stany	224
Przydatność i niedostatki teorii <i>ordines</i>	225
Stany społeczne	226
2. Duchowni i troska o dusze	227
Papież i kolegium kardynałów	227
<i>Plenitudo potestatis: causae maiores</i>	227
Kolegium kardynałów	228
Konsystorz	229
Kuria rzymska	230
System podatkowy i dochody papieństwa	230
Ustanowienie prawa kanonicznego: Dekret Gracjana	231
Papież zachowuje dwie władze	232
Biskupi i kapituły	233
Nominacje biskupów	233
Zadania biskupa i jego współpracownicy	233
Kanonicy i życie kanonickie	234
Zakon kanonicki: premonstratensi	235
Niższe duchowieństwo	235
Stopnie w klerykacie	236
Geografia religijna	236
Rozwój parafii miejskich	236
Geografia religijna Paryża	237
Powstawanie nowych miast wokół centrów pielgrzymkowych	238
Nowe formy duszpasterstwa miejskiego	239
Moralność kleru	241
Poprawa obyczajów wyższego duchowieństwa	241

Niski poziom moralny niższego duchowieństwa	241
3. Nowe drogi doskonałości	242
Św. Bruno i kartuzi	243
Citeaux i duch cysterski	243
Duchowość św. Bernarda	244
Św. Bernard i rozwój Citeaux: powstanie i struktura zakonu cystersów	245
Dzieło apostołskie św. Bernarda	246
Zakony rycerskie: szpitalnicy, templariusze, Krzyżacy	247
4. Przemiana chrześcijańska: od wojownika do rycerza	248
Uświęcenie obrzędów i ideałów rycerskich	249
„Żandarmeria chrześcijańska”	249
Odpust zupełny monopolem <i>milites</i>	250
5. Zbawienie ubogich	251
Oblaci i konwersi	251
Beginki i begardzi	252
Bractwa religijne	253
Pustelnicy	254
6. Drogi prowadzące do nieba	255
Sakramenty inicjacji	256
Konieczność i skuteczność chrztu	256
Rytuał chrztu	256
Bierzmowanie - odrębnym sakramentem	257
Wiek rozsądku i nauczanie religijne	258
Msza niedzielna	259
Obowiązek uczestnictwa i święta obowiązkowe	259
Kaznodziejstwo i nauczanie wiernych	259
Wyłączność liturgii rzymskiej	260
Miejsce osób świeckich w Kościele	260
Śpiew kościelny	261
Nowe formy kultu eucharystycznego	262
Pokuta	263
Okres postu i abstynencji	263
Spowiedź uszna	264
Rozwój odpustów	265
Ekskomunika i interdykt	266
Formy pobożności	266
Wielkie pielgrzymki	266
Kult świętych i relikwii	267
Źródła odnowy pobożności	268
Rozwój kultu Najświętszej Maryi Panny i postępy hagiografii	269
Paraliturgie i misteria	270
Małżeństwo chrześcijańskie	270
Wiatyk, ostatnie namaszczenie, śmierć chrześcijańska	271
Obrzędy pogrzebowe i pochówek. Modlitwy za zmarłych	272
Zerwania i odmowa jedności	274
1. Społeczności żydowskie	274
Sefardyjczycy w Hiszpanii i kabała	274
Aszkenazyjczycy w Nadrenii i pietyzm chasydów	276
Antysemityzm chrześcijański, jego początki i przejawy	276
Żydzi w ikonografii chrześcijańskiej	278
2. Herezje i ruchy ludowe	279

Ogólne przyczyny herezji w XII i XIII wieku	279
Waldensi	280
Rozwój kataryzmu	280
Herezje pomniejsze	282
3. Zdławienie herezji	282
<i>Negotium fidei et pacis</i>	283
Misja kaznodziejska św. Dominika w Langwedocji	283
Krucjata przeciwko albigensom	284
Utworzenie inkwizycji	285
Represje w Hiszpanii i w Niemczech	286
Opór w Italii i we Francji	287
Nowe środki prowadzące do jedności	288
1. Zakony żebrzące	289
Dominikanie	289
Powstanie zakonu	289
Władze i struktura	290
Organizacja studiów	290
Rozwój zakonu	291
Franciszkanie	292
Powołanie św. Franciszka	292
Bracia Mniejsi	293
Rozwój zakonu	294
Początki sporu o ubóstwo	295
Wpływ Joachima z Fiore na franciszkanów	295
Św. Bonawentura i rozstrzygnięcie sporu o ubóstwo	296
Popularność zakonów żebrzących	297
2. Uniwersytety średniowieczne	297
Początki i rozwój uniwersytetów	298
Uniwersytety instrumentami jedności	299
Struktura i organizacja uniwersytetów	300
<i>Homo scholasticus</i> , wzór intelektualisty średniowiecznego	301
Wpływ Arystotelesa	301
Albert Wielki	302
Św. Tomasz z Akwinu, książę scholastyki	302
Wielcy scholastycy	303
3. Chrześcijaństwo a wyprawy krzyżowe	304
Rekonkwista	304
Wyprawy krzyżowe	305
Dzieło świata chrześcijańskiego	306
Wyprawa krzyżowa jako wędrówka duchowa	307
Rozdział VI Okres schizm (1294-1449)	310
Rzym nie jest już w Rzymie	311
1. Kuratela francuska nad papieństwem	311
Bonifacy VIII	311
Filip IV Piękny	312
Okoliczności pierwszego konfliktu	314
Osłabienie autorytetu Bonifacego VIII	314
Sprawa Bernarda Saisseta	315
Doktryna <i>Unam sanctam</i>	317
Zamach w Anagni	317
Anagni przekreśla Canossę	318

Osobowość Klemensa V	319
Proces templariuszy	320
Sobór w Yienne.....	321
Zniesienie zakonu templariuszy	321
Dzieło soboru	322
2. Papiestwo awiniońskie	323
Nomadyzm papiestwa	324
Przypadkowe zainstalowanie się w Awinionie	325
Pierwszy papież awinioński: Jan XXII	325
Jan XXII i Ludwik Bawarski: wznowienie walki między papiestwem a cesarstwem	326
Doktryna <i>Defensor pacis</i>	327
Bunt <i>fraternellich</i>	328
Papież reformator: Benedykt XII.....	329
Ostatni papież awinioński.....	330
Całkowita sekularyzacja cesarstwa.....	331
Wznowienie krucjaty	332
Przywrócenie porządku w Państwie Kościelnym	332
Opinia katolicka opowiada się za powrotem papieża do Rzymu	333
3. Dzieło papieżów awiniońskich	334
Blask dworu papieskiego	334
Awinion, stolica chrześcijaństwa	335
Kardynałowie współpracownikami papieża.....	336
Faworyci i wielcy politycy	336
Nowe okoliczności.....	337
Reorganizacja urzędów: Kamera Apostolska	338
Bicie monet i korespondencja.....	339
Kancelaria Apostolska.....	340
Penitencjaria Apostolska.....	341
Rota Rzymska.....	341
Dom papieski . . •	342
Studium papieskie	343
Służba domowa	343
Działalność charytatywna: urząd jałmużnika	343
Straż i policja.....	344
Monopol nominacji.....	344
Rozwój systemu podatkowego.....	346
Budżet papieża	346
Protesty wobec polityki finansowej papiestwa.....	347
4. Wielka schizma.....	348
Rozdarcie świata chrześcijańskiego: dwie obojętne.....	348
Niepowodzenie soboru w Pizie.....	349
Decydująca rola Zygmunta Luksemburczyka.....	350
Zwołanie soboru w Konstancji.....	350
Proces Jana Husa	351
Skazanie Husa i prześladowanie jego uczniów	352
Ucieczka Jana XXIII.....	353
Złożenie z urzędu Jana XXIII	354
Abdykacja Grzegorza XII i złożenie z urzędu Benedykta XIII.....	354
Sobór: rządy zgromadzenia.....	355
Reforma Kościoła: dekret <i>Frequens</i>	356
Elekcja Marcina V	357

Marcin V a sobór	357
Ostatnie uchwały soboru: konkordaty	358
Granice aprobaty soboru przez Marcina V	359
Następstwa soboru w Konstancji	360
5. Sobór przeciw papieżowi: Bazylea, Ferrara-Florencja (1431-1449)	360
Zwołanie soboru w Bazylei i elekcja Eugeniusza IV	361
Pierwszy konflikt między papieżem a soborem	361
Zdecydowane stanowisko soboru	362
Ustępstwo Eugeniusza IV: bulla <i>Dudum sacrum</i>	363
Porozumienie z husytami: kompaktaty praskie	364
Nowy konflikt z Eugeniuszem IV. Papież przenosi sobór do Ferrary	364
Schizma w Bazylei: Feliks V antypapieżem	365
Sobór w Ferrarze: układy z grekami	367
Studiowanie spornych problemów	367
Rozstrzygnięcie sporu o <i>Filioque</i>	368
Przywrócenie unii: bulla <i>Laetentur caeli</i>	369
Niepowodzenie unii	369
Zagrożenie reformy	370
Rozłam w świecie chrześcijańskim	371
1. Idea chrześcijaństwa a Kościoły narodowe	371
Narodziny Kościoła gallikańskiego	372
Prawo monarsze (regalizm)	373
Gallikanizm kościelny	374
Sankcja pragmatyczna	374
Empiryzm polityki królewskiej	375
Dwa księstwa ultramontańskie	376
Początki anglikanizmu	377
Sytuacja religijna w cesarstwie i na rubieżach	378
Chrześcijaństwo narodowe i rzymskie: Hiszpania	379
Stosunki państw hiszpańskich z Rzymem	379
Mniejszości narodowe: Żydzi i muzułmanie	379
2. Nowe prądy w myśli i uczuciach religijnych	380
Rozwój uniwersytetów i teologii	381
Nacjonalizacja uniwersytetów	381
Triumf nominalizmu	382
Rozczłonkowanie myśli teologicznej	383
Gerson, teolog i apostoł	383
Mikołaj Kuzariczuk	384
Wrażliwość i wspólne praktyki religijne	385
Uogólnienie konformizmu	386
„Prawdziwi katolicy”	386
Koncepcja „zobiektywizowania” życia chrześcijańskiego	387
Parafia jako podstawowa komórka życia religijnego	388
Zniszczenie i odbudowa kościołów	388
Organizacja i wyposażenie kościołów	388
Obrzędy okolicznościowe	389
Msza niedzielna i komunie	390
Spowiedź wielkanocna	390
<i>Devoti i devotio moderna</i>	391
Mistyka esencjalistyczna Ruysbroeka	391
Bracia wspólnego życia	392

<i>O naśladowaniu Chrystusa</i> Tomasza a Kempis.....	393
Treść <i>devotio moderna</i>	394
Przeżycie śmierci	395
Postępy duszpasterstwa	396
Kaznodziejstwo ludowe: św. Wincenty Ferreriusz	396
Misje św. Bernardyna ze Sieny	396
Upowszechnienie się praktyki spowiedzi	397
Biblioteka religijna człowieka świeckiego	398
Wzrost znajomości Pisma Świętego	399
Teatr żywym katechizmem	399
Wspólnotowe formy życia religijnego	400
Bractwo jako zjawisko europejskie	400
Bractwa zawodowe i parafialne	401
<i>Disciplinati i laudesi</i>	401
Ruch <i>Bianchi</i>	402
Pielgrzymki i relikwie	402
Upadek znaczenia odpustów	403
Nowi święci	404
Św. Franciszka Rzyrnianka	404
Joanna d'Arc	405
Rozpowszechnienie się przesądów i czarów	405
3. Reformy i herezje	406
Reforma zakonów	407
Upadek benedyktynów	407
Ruch Monte Oliveto i reforma Ludovico Barbo	407
Nowe kongregacje benedyktyńskie	408
Reforma cystersów	409
Sytuacja w zakonach żebrzących	409
Obserwancja u dominikanów	410
Obserwancja u franciszkanów	410
Brak reform wśród duchowieństwa świeckiego: herezje	411
Wiklef jako człowiek	412
Tezy Wiklefa	412
Potępienie Wiklefa	413
Lollardzi	414
Reformizm przedhusycki w Czechach	414
Hus mimowolnym heret3'kiem	415
Wypaczenia husytyzmu	416
Zakończenie	418
Mapy	423
Indeks osób	443